

การรับมือกับความไม่แน่นอนของคนดนตรี: กรณีศึกษาปัญหาในระหว่างการแพร่ระบาดของโรค ระบาด COVID-19 ในประเทศไทย

Dealing with Uncertainty of Persons in Music Industry: A Case Study of Problems during COVID-19 Pandemic in Thailand

ตรีทิพ บุญแยม¹
Treetip Boonyam

บทคัดย่อ

ผู้ประกอบการอาชีพในธุรกิจดนตรีได้รับผลกระทบอย่างมากต่อการระบาดของโรคระบาด COVID-19 เนื่องจากในประเทศไทยเองมีการออก พ.ร.ก.ฉุกเฉิน เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ด้วยการงดการชุมนุมของคนจำนวนมาก ส่งผลต่อการประกอบอาชีพด้านดนตรีต่อเนื่องมาตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 เป็นต้นมา และมีแนวโน้มว่าอาชีพนี้จะได้รับการผ่อนปรนเป็นอาชีพสุดท้าย ผลการสำรวจเบื้องต้นด้วยแบบสำรวจผ่าน Google form กับผู้ประกอบการดนตรีในประเทศไทยพบว่า ผู้ประกอบการอาชีพนี้ได้รับผลกระทบอย่างมาก โดยรายได้หายไปกว่าร้อยละ 50 จากรายได้เดิมที่เป็นอยู่ และพบว่านักดนตรีหรือนักร้องได้รับผลกระทบมากที่สุด ในขณะที่ครูสอนดนตรีได้รับผลกระทบน้อยที่สุด การปรับตัวของผู้ประกอบการอาชีพนี้คือการใช้เงินเก็บและการประกอบอาชีพเสริม ในขณะที่กว่าร้อยละ 50 รู้สึกไม่สามารถทนต่อสถานการณ์เช่นนี้ได้อีกต่อไป ในบทความนี้ผู้เขียนนำเสนอวิธีการรับมือของผู้ประกอบการอาชีพดนตรีในต่างประเทศ และแนวทางการเตรียมพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนต่อไปในอนาคตด้วยทฤษฎี I-ADAPT ให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพในธุรกิจดนตรี

คำสำคัญ: โควิด-19, การปรับตัว, ธุรกิจดนตรี, นักดนตรี, ศิลปิน

Abstract

People who have careers in the music business have affected from the pandemic of COVID-19 because of the Emergency Decree of the Thai Government to delay the outbreak of the Coronavirus 2019 by setting the regulation of prohibitions or limitations the movement

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาธุรกิจดนตรี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

of large numbers of people across the various areas since March 2020 and the tendency that this occupation will be released to do business after others. From the primary survey with Google form to the persons who work in the music business in Thailand found that they have affected by this crisis which loses their earning around 50%. Although the persons who are the musicians or singers have got the most effects, the music teachers have got little affected by the crisis. They adapted themselves by using their savings and find other occupations to making their living. 50% of them can't stand for this situation anymore. This article, the author proposes the methods that the international artists did for handling the crisis and also the guideline for preparing the persons in the music business for coping with the uncertainty situation in the future with the I-ADAPT theory.

Keywords: COVID-19, Adaptability, Music Business, Musicians, Artist

บทนำ

แม้มนุษย์จะรู้ว่าชีวิตอยู่บนความไม่แน่นอน แต่ดูเหมือนว่าหากไม่เกิดเหตุการณ์รุนแรงใดขึ้นมาแล้ว มนุษย์ก็หลงลืมความไม่แน่นอนดังกล่าวไปเสียอย่างง่ายดาย ในช่วงต้นปี 2563 เป็นต้นมา โลกประสบกับความไม่แน่นอนหลายอย่างยิ่งนัก ซึ่งเกิดเหตุการณ์ตั้งแต่ปัญหาสงครามการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนที่บาดหมางกันมาตั้งแต่ปลายปี 2562 และดูเหมือนจะเริ่มตกลงกันได้ในช่วงต้นปีที่ผ่านมา รวมถึงสัญญาณเศรษฐกิจทั่วโลกที่มีอัตราการขยายตัวลดต่ำลง (บัณฑิต นิจถาวร, 2563) จนมาถึงการลอบสังหารผู้นำทหารของอิหร่านโดยสหรัฐอเมริกา สร้างความกังวลในช่วงนั้นว่าอาจเกิดสงครามอ่าวขึ้นอีกครั้ง (ประชาชาติธุรกิจ, 2563) ดีที่เหมือนเรื่องราวได้ยุติลงเสียก่อน เพราะโลกนี้ประสบกับเรื่องเลวร้ายยิ่งกว่า ก็คือการระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งได้รับการประกาศจากองค์การอนามัยโลก (WHO) ยกกระดับให้เป็น “ภาวะการระบาดใหญ่ทั่วโลก (Pandemic)” โดยสมาคมขนส่งทางอากาศระหว่างประเทศ (IATA) ประเมินว่า กรณีที่มีการแพร่ระบาดอยู่ในวงจำกัด รายรับการท่องเที่ยวโลกจะลดลง 63,000 ล้านดอลลาร์ โดยเอเชียจะได้รับผลกระทบสูงสุด รองลงมาคือ ยุโรป ญี่ปุ่น อิตาลี และเยอรมนี ซึ่งล้วนเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของนักท่องเที่ยวจีน ขณะที่สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประเมินว่า จะส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทยไม่ต่ำกว่า 6 เดือน และสูญเสียรายได้กว่า 2.5 แสนล้านบาท ขณะที่ความเห็นของ IMF (4 มี.ค. 63) ระบุว่า ผลกระทบจะทำให้เศรษฐกิจโลกขยายตัวต่ำกว่าปีก่อน แต่จะลดลงเท่าใดคาดเดายาก ขึ้นกับความสามารถในการควบคุมการระบาดของประชาคมโลก (เสาวณี จันทะพงษ์ และทศพล ต้องหุ้ย, 2563)

ธุรกิจดนตรีกับผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19)

การระบาดของไวรัสโคโรนาหรือโควิด-19 นี้ ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อธุรกิจทุกภาคส่วน โดยคณะกรรมการร่วมภาคเอกชน 3 สถาบัน (กกร.) ประเมินว่าจะสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจหลักล้านล้านบาท และภายในเดือนมิถุนายนนี้ จะมีแรงงานตกงาน 7.13 ล้านคน จากแรงงานในระบบประกันสังคมประมาณ 38 ล้านคน

คิดเป็นร้อยละ 18.5 ของแรงงานทั้งหมด โดยจัดเป็นแรงงานในธุรกิจบันเทิงซึ่งคาดว่าจะมีการเลิกจ้างถึง 6 หมื่นคน โดยธุรกิจที่ได้รับผลกระทบรุนแรงมากที่สุดเป็นธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก (ไทยรัฐออนไลน์, 2563) สำหรับในธุรกิจบันเทิงในระดับโลกก็ได้รับผลกระทบไม่น้อยไปกว่ากัน โดยศิลปินเบอร์ใหญ่ระดับโลกต่างก็ต้องเลื่อนการแสดงและรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ ออกไป เช่น Stormzy ศิลปินชาวอังกฤษ และ BTS กลุ่มศิลปินจากเกาหลีใต้ได้ยกเลิกรายการโทรทัศน์ต่าง ๆ ในเอเชีย รวมไปถึงในประเทศอื่น ๆ ที่เป็นกลุ่มเสี่ยงด้วย (พีพีทีวี ออนไลน์, 2563) ส่วนศิลปินดังอย่าง จัสติน บีเบอร์, เทย์เลอร์ สวิฟต์ และ The Rolling Stones ได้ยกเลิกหรือเลื่อนวันออกทัวร์ในปี 2020 หรือแม้แต่งานเทศกาลดนตรี Coachella ซึ่งจัดทุกปีในรัฐแคลิฟอร์เนีย ได้เปลี่ยนกำหนดวันจัดงานจากเดือนเมษายนเป็นเดือนตุลาคม โดยหวังว่าจะสามารถกลับมาจัดงานได้หรือสถานการณ์ดีขึ้นแล้ว (นักกิจจันกิเสน, 2563)

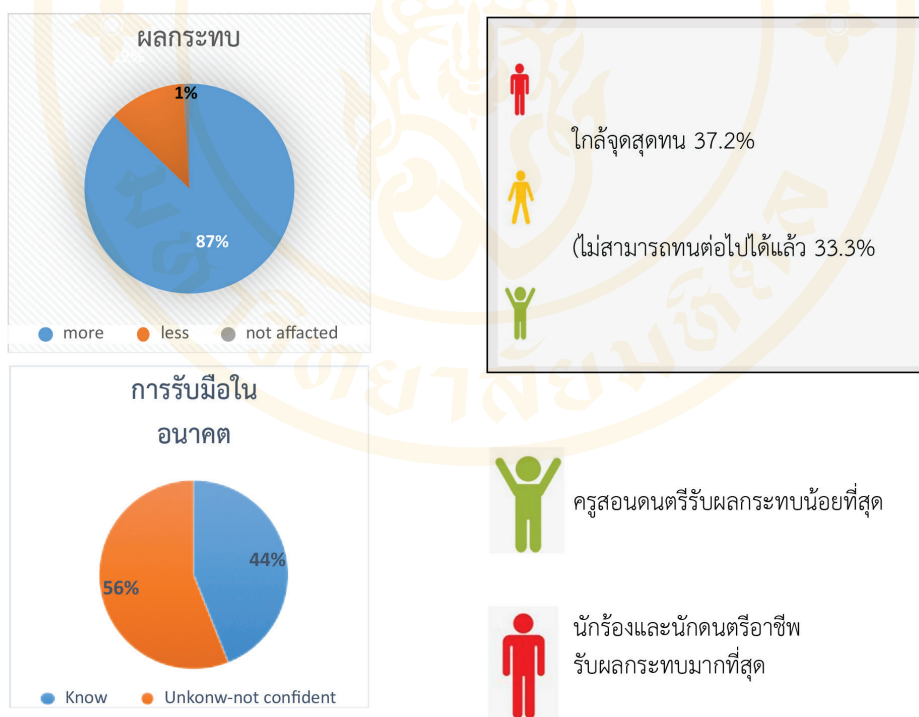
ธุรกิจบันเทิงและธุรกิจดนตรีดูเหมือนจะกลายเป็นหนึ่งในธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากโรคระบาดนี้ยาวนานที่สุด ไม่ว่าจะเป็นในประเทศไทยหรือในต่างประเทศ โดยการสำรวจผู้บริโภคชาวอเมริกัน 4,426 คน ระหว่างวันที่ 15-21 เมษายนที่ผ่านมา โดย Reuters/Ipsos ด้วยคำถามที่ว่า หากการคิดค้นวัคซีนรักษาโควิด-19 ต้องใช้เวลามากกว่า 1 ปี พวกเขาจะยังไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ หรือไม่นั้น พบว่า หากเป็นกิจกรรมบันเทิง จะมีชาวอเมริกันเพียงร้อยละ 27 ของผู้ที่ตอบแบบสอบถามระบุว่า จะไปดูหนัง คอนเสิร์ต หรือการแสดงสดเมื่อสถานที่เหล่านี้เปิดขึ้นอีกครั้ง ขณะที่ร้อยละ 32 จะรอวัคซีนก่อน นอกจากนี้ ร้อยละ 55 ของชาวอเมริกันมองว่า กิจกรรมเหล่านี้ไม่ควรถูกจัดขึ้นก่อนจะเจอวัคซีน (นักกิจจันกิเสน, 2563) สะท้อนให้เห็นความกังวลและความหวาดกลัวต่อสถานการณ์โรคระบาดนี้ ซึ่งจะเกิดขึ้นยาวนาน โดยยากจะกำหนดระยะเวลาหากว่ายังไม่มียุติออกมาป้องกันโรคนี้ได้สำเร็จโดยเร็ว

นอกจากภาพรวมเชิงธุรกิจ ยังไม่มีรายงานความเสียหายโดยรวมของธุรกิจบันเทิงให้ทราบในปัจจุบัน แต่กระนั้นผู้เขียนได้ออกแบบสำรวจออนไลน์ไปยังกลุ่มคนที่ทำงานในธุรกิจดนตรีของไทย ด้วยการใช้ Google form ในระหว่างวันที่ 21-27 เมษายน 2563 ที่ผ่านมา ซึ่งผู้เขียนไม่ได้กำหนดแผนการอย่างตายตัวว่าจะต้องมีกลุ่มอาชีพใดบ้างในธุรกิจดนตรีเข้าร่วมการตอบแบบสอบถาม ภายในระยะเวลาดังกล่าวได้รับความร่วมมือโดยสมัครใจจากผู้ตอบแบบสอบถามด้วยการส่งต่อแบบ snowball และการกำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลเพียง 1 สัปดาห์ เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีภาพประสบการณ์ภายใต้สถานการณ์เดียวกัน พบว่ามีผู้เข้าร่วมตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้ทำงานในธุรกิจดนตรีในประเทศไทยจำนวน 102 ราย ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 71.6 มีอายุระหว่าง 26-35 ปี ร้อยละ 44.1 รองลงมาคืออายุระหว่าง 19-25 ปี ร้อยละ 30.4 อายุระหว่าง 36-45 ปี ร้อยละ 16.7 และมากกว่า 45 ปี ร้อยละ 7.8 ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 1 ที่อายุไม่เกิน 18 ปี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนักดนตรีอาชีพ ร้อยละ 39.9 และเป็นครูสอนดนตรี ร้อยละ 28.7 นอกจากนั้นจะประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่มีจำนวนใกล้เคียงกัน ได้แก่ นักร้อง/นักดนตรีอาชีพ part time พนักงานบริษัท/ค่ายเพลง คนทำงานเบื้องหลัง เช่น production คอนเสิร์ต และยังรวมถึงอาชีพอื่น ๆ เช่น แสดงดนตรีประกอบภาพยนตร์ เปิดห้องอัด ให้เช่าเครื่องเสียง เป็นต้น โดยจากการสำรวจพบว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพในธุรกิจดนตรีประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งเพียงอาชีพเดียวถึงร้อยละ 66.7 ส่วนที่เหลือประกอบอาชีพหลากหลาย

เมื่อสอบถามต่อว่า พวกเขาได้รับผลกระทบมากน้อยเพียงใดจากการระบาดครั้งใหญ่ของไวรัสโคโรนาหรือโควิด-19 พบว่าถึงร้อยละ 87.3 ระบุว่าพวกเขาได้รับผลกระทบจากการระบาดครั้งนี้อย่างมาก ในขณะที่ร้อยละ 11.8 เห็นว่าได้รับผลกระทบน้อย และเพียงร้อยละ 1 ที่ไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ เลยจากสถานการณ์ดังกล่าว (แสดงในแผนภูมิที่ 1) และกว่าร้อยละ 68.6 พบว่าพวกเขารายได้หายไปมากกว่าครึ่งหนึ่งของรายได้

ปกติ และร้อยละ 13.7 รายได้หายไประหว่าง 25-50% จากรายได้เดิมที่เคยได้รับอยู่ แต่กระนั้นก็ยังมียังมีเรื่องน่ายินดีที่มีผู้ที่มีรายได้เท่าเดิมหรือมีรายได้มากกว่าเดิมถึงร้อยละ 8 แสดงให้เห็นแนวโน้มของการปรับตัวได้ของผู้ที่ประกอบอาชีพในธุรกิจดนตรีของไทย

สำหรับปัญหาหลัก ๆ ทางอาชีพที่พวกเขาพบจากสถานการณ์นี้ ก็เนื่องจากไม่มีงานจ้างและ/หรืองานสอนถึงร้อยละ 67.6 รองลงมาคืองานน้อยลงกว่าเดิมร้อยละ 11.8 พวกเขารับรู้ถึงความไม่มั่นคงในงานในอนาคตร้อยละ 9.8 รวมไปถึงถูกให้ออกจากงานถึงร้อยละ 3.9 นอกจากนี้ยังพบปัญหาอื่น ๆ ได้แก่ ถูกลดเงินเดือนครึ่งหนึ่ง และถูกพักงานชั่วคราว 3 เดือน พบมีผู้ระบุข้อมูลที่น่าสนใจว่า ธุรกิจดนตรีนี้เป็นอาชีพแรกที่ถูกสั่งปิดและจะเป็นอาชีพสุดท้ายที่สั่งให้เปิด สะท้อนถึงความท้อแท้ใจในการประกอบอาชีพในธุรกิจนี้ ทั้งนี้เป็นเรื่องน่ากังวลเมื่อผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงข้อมูลว่า พวกเขาสามารถทนต่อสถานการณ์เช่นนี้ต่อไปได้อีกเพียง 1 เดือนถึงร้อยละ 33.3 ในขณะที่ไม่สามารถจะทนต่อไปได้อีกแล้วในปริมาณเท่ากัน ในขณะที่ร้อยละ 3.9 คิดว่าตนเองจะทนต่อไปได้อีกเพียง 2 สัปดาห์ ในขณะที่ประมาณ 1 ใน 3 หรือร้อยละ 29.4 เห็นว่าจะสามารถทนต่อไปได้อีกประมาณ 6 เดือน (แสดงในแผนภูมิที่ 1) และเมื่อศึกษาเพิ่มเติมในรายละเอียดของข้อมูลพบว่า กลุ่มอาชีพในธุรกิจดนตรีที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์โรคระบาดนี้มากที่สุด คือ นักร้องและนักดนตรีอาชีพ ในขณะที่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด ก็คือกลุ่มครูสอนดนตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งประเด็นความแตกต่างอื่น ๆ เช่น อายุ หรือจำนวนอาชีพ ไม่พบความแตกต่างในเรื่องผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

แผนภูมิที่ 1 แสดงอัตราส่วนร้อยละของระดับผลกระทบ ความสามารถในการทนต่อสถานการณ์โรคระบาดจากโควิด-19 ความพร้อมในการรับมือในอนาคต และอาชีพที่ได้รับผลกระทบจากโรคไวรัสโคโรนา

คนดนตรีรับมือกับเรื่องนี้อย่างไร?

จากการสำรวจเบื้องต้นดังกล่าวพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 35.7 ใช้เงินเก็บที่เคยเก็บไว้ รองลงมาคือการหาอาชีพอื่นเสริมรายได้ (ร้อยละ 17.3) นอกจากนี้ยังปรับตัวด้วยการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยแก้ปัญหา เช่น การสอนดนตรีออนไลน์ไปก่อน หรือการขอรับการสนับสนุนจากครอบครัว หันไปทำอาชีพหลักหรือธุรกิจส่วนตัวมากขึ้น และลดค่าใช้จ่าย ตามลำดับ (ร้อยละ 11.9, 11.4, 7.6, 2.2) หรือแม้แต่การหาวิธีการอื่น ๆ (ร้อยละ 3.8) ได้แก่ เน้นรับงานที่ไม่ต้องเดินทางออกจากบ้าน เช่น รับบันทึกเสียงจากบ้าน หรือรับบันทึกเสียงในสถานที่ปิด หันไปศึกษาหาความรู้อื่น ๆ เพิ่มเติมผ่านระบบออนไลน์ หรือแม้แต่การยืมเงินจากบุคคลอื่น เป็นต้น ในขณะที่ร้อยละ 10.3 ของผู้ตอบแบบสอบถามยังไม่เห็นหนทางใดในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเมื่อสอบถามเพิ่มเติมว่า ในอนาคตหากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นอีก พวกเขาจะเป็นเช่นไร เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างมาก เมื่อพบว่า ร้อยละ 44.1 ของผู้ตอบแบบสอบถามทราบแล้วว่าต้องทำอะไรหากจะต้องเผชิญกับเหตุการณ์เช่นนี้อีก ในขณะที่ร้อยละ 34.6 ยังไม่รู้ว่าจะต้องทำอะไร และร้อยละ 21.6 ยังไม่แน่ใจ หรือกล่าวได้ว่า ร้อยละ 56 ของกลุ่มตัวอย่างนี้ ยังไม่สามารถรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่เที่ยงและโหดร้ายเช่นนี้ได้

ในต่างประเทศนั้น นักดนตรีก็ประสบปัญหาไม่ต่างไปจากในประเทศไทย (Pitchfork, 2020) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นค่ายเพลงขนาดเล็กที่ไม่มีรายได้มากมายนัก ก็ย่อมจะได้รับผลกระทบต่อสถานการณ์เช่นนี้อย่างมาก แต่เหตุที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในต่างประเทศเช่นในสหรัฐอเมริกามีความเข้มแข็ง ดังกรณี The Recording Academy ร่วมกับ MusiCare (องค์กรไม่แสวงหากำไร) โดยมีการร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อระดมทุนตั้งเป็นกองทุน COVID-19 relief fund ช่วยเหลือนักดนตรีที่ประสบปัญหา โดยร่วมบริจาครายละกว่า 1 ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ ในขณะที่ Spotify ก็ประกาศจะให้ทุนช่วยเหลือองค์กรด้านดนตรีที่ไม่แสวงหากำไรอย่าง MusiCares และสถาบันอื่น ๆ เป็นเงินกว่า 10 ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ เช่นเดียวกับ SoundCloud ที่มีโครงการช่วยเหลือนักดนตรีโดยตรง และยังมีอีกหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาร่วมหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้ยังมีการใช้กลไกรัฐสภาในการผลักดันให้รัฐสภาของสหรัฐอเมริกาพิจารณาถึงความช่วยเหลือที่จะมีให้นักดนตรีอีกด้วย ทั้งนี้จะพบว่าข้อมูลข้างต้นเกิดขึ้นจากความเข้มแข็งของเครือข่ายอาชีพด้านดนตรี ซึ่งสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือช่วยเหลือกันอย่างเป็นหนึ่งเดียว พวกเขาไม่เพียงแต่จะใช้วิธีการในการระดมทุนช่วยเหลือเพื่อนร่วมอาชีพด้วยกัน ยังมองหาหนทางในการใช้กลไกการบริหารประเทศแบบประชาธิปไตยผลักดันประเด็นนี้เข้าสู่สภา และท้ายสุดก็คือ การ promote ไปยังกลุ่มผู้บริโภคโดยตรง ให้ช่วยเหลือนักดนตรีที่พวกเขาชื่นชอบ ด้วยการสั่งซื้อ physical product online และการดาวน์โหลดเพลงผ่าน streaming อย่างถูกกฎหมาย เพื่อช่วยต่อชีวิตให้แก่ศิลปิน เช่นนี้เป็นต้น

ในยุโรปเองก็มีวิธีการแก้ไขปัญหาเรื่องการแสดงดนตรีสดเพื่อแสวงหารายได้ด้วยวิธีการใหม่ ๆ ดังเช่น การจัดแสดงดนตรีสดแบบ Drive-in ในเดนมาร์ก บัตรคอนเสิร์ตจำนวน 500 ใบถูกจำหน่ายหมดเกลี้ยงภายในไม่กี่นาทิจ โดยเป็นคอนเสิร์ตของ Mads Langer ซึ่งเขาประกาศขายบัตรล่วงหน้าเพียงแค่ 6 วันเท่านั้น เขาได้จัดการแสดงขึ้นที่ลานเมือง Aarhus ใช้การแสดงบนเวทีและส่งคลื่นเสียงไปยังรถแต่ละคันด้วยคลื่นวิทยุ FM และผู้ชมยังสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปินผ่านโปรแกรม Zoom อีกด้วย สิ่งนี้ถือเป็นมิติใหม่ในการแสดงดนตรีสดในยุโรปที่น่าสนใจอย่างยิ่ง (แสดงในภาพที่ 1) (ASEF Culture 360, 2020)

ภาพที่ 1

Danish artist Mads Langer performs at a sold-out drive-in concert at Tangkrogen in Aarhus, Denmark, on April 24, 2020.

(Mikkel Berg Pedersen / Ritzau Scanpix / AFP via Getty Images)

Source: <https://culture360.asef.org/news-events/new-drive-formats-trialled-performances-and-cinema-europe/>

ในขณะเดียวกัน รายงานจาก World Economic Forum ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า เหตุใดท่ามกลางสถานการณ์ที่หดหู่ของการเผชิญกับการระบาดของโควิด-19 ดนตรีกลับกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนให้ความสนใจและต่างพึ่งพิงดนตรีในช่วงภาวะวิกฤต โดยจะพบได้ว่ามีคลิปวิดีโอของนักดนตรีจากประเทศต่าง ๆ ซึ่งอาศัยอยู่ในอะพาร์ตเมนต์ต่างออกมาร้องเพลงหรือบรรเลงดนตรีให้กำลังใจผู้คนโดยรอบ และทำให้ผู้คนตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน (community) ไว้ได้อย่างแน่นแฟ้น Langley & Coutts (2020) ได้เขียนถึงประเด็นนี้ในรายงานดังกล่าวไว้ว่า ในยามที่เหมือนชีวิตไร้ที่พึ่งพาอาศัยและต้องห่างไกลจากญาติมิตร ดนตรีได้มาเติมเต็มความรู้สึกเหงาหงอยเหล่านี้ โดยพวกเขาได้ยกตัวอย่างกรณีที่มีนักเปียโนในบาร์เซโลนา ประเทศสเปน เริ่มบรรเลงเพลง My Heart Will Go On ที่ระบือของโดของเขาก่อน ก็ปรากฏว่ามีเสียงแซกโซโฟนจากตึกข้าง ๆ ลอยมาประสาน สร้างความประทับใจแก่บรรดาผู้คนที่ถูกกักตัวให้อยู่แต่ในบ้าน จนมีคนกว่า 105,000 คนกล่าวถึงเรื่องนี้ในโลกสังคมออนไลน์ หรือแม้แต่ชาวอุยกูร์ออกมาร้องเพลงให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ในคำค้นติดดินดินหนึ่ง พร้อมทั้งให้กำลังใจทีมแพทย์และพยาบาลที่ต่อสู้กับโรคร้ายนี้อย่างกล้าหาญ สิ่งเหล่านี้คือเครื่องยืนยันว่า เสียงดนตรีเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการหลอมรวมจิตวิญญาณของชุมชนและผู้คนที่รู้สึกได้ว่า พวกเขายังมีกันและกัน Langley & Coutts จึงย้ำว่า “*Music creates a sense of belonging and participation.*”

เพลงเป็นเครื่องมือสำคัญในเวลาวิกฤตนั้น ไม่ใช่แค่นิยามมีโรคระบาดครั้งนี้เป็นครั้งแรก เมื่อปีที่ผ่านมาที่วิหารน็อทร์ดาม (Notre Dame Cathedral) เกิดไฟไหม้ ชาวปารีสก็ออกมาบนท้องถนน แล้วร้องเพลงให้แก่วิหารที่มอดไหม้ เสมือนเป็นกำลังใจให้แก่กันและกันว่า จะร่วมมือบูรณะวิหารนี้อย่างแน่นอน เพลงจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้เพื่อรับมือกับภาวะวิกฤตมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และด้วยเหตุนี้เองผู้ที่ประกอบอาชีพอยู่ในธุรกิจดนตรีไม่ควรย่อท้อกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะท้ายที่สุดแล้ว บทเพลงและทักษะด้านดนตรีในมือนี้ ก็มีประโยชน์ต่อผู้คนเป็นอย่างมาก และย่อมเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ประกอบอาชีพดนตรีเองอีกด้วย

ทางออกด้วยการรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน

ไม่มีใครบอกได้ว่าสถานการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนาหรือ COVID-19 จะสิ้นสุดลงเมื่อใด และหากหมดจากปัญหานี้ไปแล้ว โลกนี้จะต้องเผชิญกับเหตุการณ์ไม่คาดฝันใด ๆ อีกหรือไม่ ดังนั้น สุดท้ายแล้ว บุคคลแต่ละคนจะต้องหาทางรับมือกับความไม่แน่นอนดังกล่าวนี้ให้ได้ เพราะแม้สถานการณ์จะรุนแรงเพียงใด แต่ในวิกฤตย่อมมีโอกาสและสร้างบทเรียนเสมอ รายงานของ World Economic Forum (2020) นำเสนอกรณีศึกษาของจีน โดยพบว่าการระบาดครั้งนี้ทำให้เห็นพัฒนาการหลายอย่าง อาทิ (1) ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและเอกชนในการจัดการวิกฤตโควิด-19 ที่มีความโปร่งใส รับฟังความเห็นของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดีย ทั้ง WeChat และ Weibo (2) การดำเนินมาตรการทางเศรษฐกิจการเงินและการคลังที่รวดเร็วเพื่อลดผลกระทบ และ (3) โอกาสใหม่ ๆ ของภาคธุรกิจ วิกฤตครั้งนี้ช่วยให้เกิดการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี มีการให้บริการแก่ผู้บริโภคทางออนไลน์มากขึ้น ทั้งการค้า การศึกษา และธุรกิจบันเทิง (สำนักข่าวอินโฟเควสท์ (IQ), 2563) เช่นเดียวกับฝ่ายวิจัยของธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (EXIM Bank) (ขวัญใจ เศษเสนสกุล, 2563) ที่ได้ประเมินความต้องการสินค้าและบริการตามระยะเวลาหรือวงจร (cycle) การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ว่า เมื่อใดที่สถานการณ์การระบาดคลี่คลายหรือควบคุมได้แล้ว (post pandemic) ประชาชนจะจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น และเริ่มให้ความสำคัญกับธุรกิจบริการเพื่อการสนทนากันต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ข่าวร้ายคือธุรกิจดนตรีโดยเฉพาะคอนเสิร์ต จะเป็นธุรกิจกลุ่มสุดท้ายที่จะได้รับการผ่อนปรนให้ดำเนินกิจกรรมได้ เนื่องจากถูกมองว่าเป็นกิจกรรมที่มีความเสี่ยงมากที่สุด เพราะเป็นที่รวมของคนจำนวนมากและอาจจัดแสดงในสถานที่ปิด (บีบีซีประเทศไทย, 2563)

จนกว่าแสงสว่างจะมาถึง ผู้ประกอบอาชีพในธุรกิจดนตรีควรมีวิธีการรับมือกับความไม่แน่นอนนี้อย่างไร ผู้เขียนมีข้อสังเกตประการหนึ่งที่นาสนใจจากการออกสำรวจผู้ประกอบการอาชีพในธุรกิจดนตรีดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นั่นคือความสามารถในระดับบุคคลในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งภาษาวิชาการเรียกว่า ความสามารถในการปรับตัวรายบุคคล (Individual Adaptability: I-ADAPT) ซึ่ง Ployhart & Bliese (2006) ให้ความหมายไว้ว่าเป็นความสามารถของแต่ละบุคคล ตลอดจนทักษะ (skill) อารมณ์ (disposition) ความตั้งใจ (willingness) และหรือแรงจูงใจ (motivation) ที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวให้เข้ากับงาน (task) สังคม (social) และลักษณะสภาพแวดล้อม (environmental features) ที่แตกต่างไปจากเดิม (different)

ในการศึกษาวิจัยของ Vaughn III (2011) ได้นำเสนอทฤษฎีการปรับตัวที่นาสนใจชื่อว่า I-ADAPT ซึ่งนำเสนอโดย Pulakos และคณะ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่

1. Crisis adaptability หมายถึง ความสามารถในการตอบสนองอย่างเหมาะสมต่อเหตุการณ์ฉุกเฉินหรือแม้เป็นภัยคุกคามต่อชีวิต โดยแสดงออกถึงความสงบแม้จะเผชิญอันตราย แสดงออกต่อเหตุการณ์อย่างเหมาะสม และสามารถที่จะตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว

2. Work stress adaptability หมายถึง ความสามารถในการรักษาความขยัน (diligent) ความสร้างสรรค์ (constructive) และสงบเยือกเย็น (composed) เมื่อต้องเผชิญกับงานที่มีความท้าทายสูงหรือเป็นความต้องการใหม่ ๆ ที่ไม่คาดคิดมาก่อน

3. Creativity adaptability หมายถึง แนวโน้มของบุคคลที่จะสังเคราะห์ข้อมูลที่ดูเหมือนว่าจะไม่สอดคล้องกัน (disparate information) และสามารถผลิตทางเลือกหรือวิธีการที่สร้างสรรค์เมื่อต้องเผชิญกับความท้าทายได้

4. Uncertainty adaptability หมายถึง การจัดการเฉพาะบุคคลด้วยการกระทำที่มีประสิทธิภาพเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องรับมือกับสถานการณ์ในงานที่คาดเดาไม่ได้ ซึ่งมักแสดงออกด้วยแนวโน้มที่จะตัดสินใจอย่างโดยง่ายมากกว่าการนิ่งเฉย แม้ว่าบุคคลนั้นจะมีข้อมูลไม่เพียงพอก็ตาม

5. Learning adaptability หมายถึง กระบวนการความต้องการของบุคคลในภาระหน้าที่ เทคโนโลยี และกระบวนการในงานใหม่ ๆ ซึ่งมักแสดงออกด้วยการแสวงหาทางในการพัฒนาทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงาน ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องของตนด้วยการหาความรู้ที่เหมาะสมอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

6. Interpersonal adaptability หมายถึง แนวโน้มการแสดงออกที่หลากหลายของบุคคลในเรื่องคุณภาพการจัดการ การพิจารณามุมมองที่แตกต่าง นำเสนอความคิดเห็นอย่างเหมาะสม รับคำวิพากษ์วิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะ สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่น ๆ ที่มีความหลากหลายทางบุคลิกภาพ รับรู้รวดเร็วเกี่ยวกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่น ๆ และความสามารถในการปรับบุคลิกภาพของตนเองเพื่อให้เข้ากับผู้อื่นได้

7. Cultural adaptability หมายถึง แนวโน้มการแสดงความเคารพต่อวัฒนธรรมอื่น และเต็มใจที่จะทำตนให้เข้ากับกลุ่มที่หลากหลายด้วยการปรับพฤติกรรมหรือการแสดงออก

8. Physical adaptability หมายถึง แนวโน้มในการรับมือกับงานที่มีความท้าทายเชิงกายภาพ (physical) เพื่อให้บรรลุงานที่ยากลำบากได้ ซึ่งหมายรวมถึงการปรับตัวภายในสภาวะอากาศที่เลวร้าย หรือแม้แต่การเสริมสร้างกล้ามเนื้อเพื่อให้งานบรรลุผล

จากทั้ง 8 องค์ประกอบของความสามารถในการปรับตัวเฉพาะบุคคลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการปรับตัวมีแง่มุมที่หลากหลาย ในขณะที่สถานการณ์ที่กำลังประสบในขณะนี้ เป็นสถานการณ์ที่จัดอยู่ในกลุ่ม Uncertainty adaptability เกิดขึ้นเมื่อเราต้องเผชิญกับสถานการณ์อันไม่แน่นอน คาดเดาได้ยาก แต่บุคคลก็ยังยินดีที่จะต้องตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าแค่การนิ่งเฉย เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นไปได้ นอกจากนี้ยังรวมถึง Crisis adaptability ซึ่งระบุถึงการตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่คุกคามชีวิตด้วยวิธีการอันเหมาะสม รวดเร็ว และ Work stress adaptability คือความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับความกดดันในงานอันเกิดจากการที่ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ในขณะที่อีก 5 องค์ประกอบเปรียบเสมือนทักษะที่ทำให้บุคคลก้าวผ่านความท้าทายและไม่แน่นอนเหล่านั้นไปได้ อาทิ การมีความคิดสร้างสรรค์ การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมและบุคคลใหม่ ๆ การรู้จักเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ หรือแม้แต่การมีร่างกายที่แข็งแรงเพื่อผ่านพ้นวิกฤตทางกายภาพ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น หากนำมาประยุกต์ให้เข้ากับผลการสำรวจเบื้องต้นของบุคคลที่ประกอบอาชีพในธุรกิจดนตรีแล้ว สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบในระดับต่ำ และกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อันไม่แน่นอนนี้ในระดับปานกลางไปจนถึงระดับที่ได้รับผลกระทบมาก ซึ่งกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบต่ำตามผลการสำรวจคือกลุ่มครูสอนดนตรี ในขณะที่กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ในระดับปานกลางจนถึงสูงก็คือผู้ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการแสดงดนตรีสดทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง

สำหรับกลุ่มครูสอนดนตรีนั้น พวกเขามีวิธีในการปรับตัวที่สำคัญคือการนำเทคโนโลยีมาช่วยสนับสนุนการสอน โดยการใช้การสอนออนไลน์เพื่อยังสามารถเข้าถึงผู้เรียนได้โดยไม่ต้องเดินทางมาถึงโรงเรียนก็ตาม สิ่งสำคัญสำหรับครูสอนดนตรีจึงเป็นเรื่องของ Learning adaptability และ Creativity adaptability นั่นคือ การปรับตัวด้วยการเรียนรู้เทคโนโลยีทางการสอนใหม่ ๆ ตลอดจนทักษะและเทคนิคการสอนออนไลน์ให้รวดเร็วที่สุด ร่วมกับการใช้ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อหาวิธีการนำเสนอแปลกใหม่ ให้เข้าถึงกลุ่มนักเรียนที่มีหลากหลายช่วงอายุ ด้วยวิธีการเหล่านี้เป็นหนทางที่ดีสำหรับกลุ่มครูสอนดนตรีที่จะดำเนินภารกิจตามอาชีพของตนเองได้ในเวลาวิกฤต

สำหรับกลุ่มผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการแสดงดนตรีสด ก็ดูเหมือนว่าบททดสอบความเข้มแข็งในครั้งนี้จะมีความรุนแรงอยู่ไม่น้อย เพราะเหตุว่า แม้จะมีศิลปินจำนวนไม่น้อยที่หันมาแสดงดนตรีผ่านสื่อออนไลน์ แต่ก็เชื่อว่าสามารถสร้างรายได้ให้แก่พวกเขา เป็นเพียงแต่หนึ่งเครื่องมือที่ทำให้ผู้คนยังคงระลึกถึงศิลปินเหล่านั้นเสียมากกว่า ผู้อยู่เบื้องหลังการแสดงดนตรีสดหลายคนที่มีทักษะการบันทึกเสียงหรือมีห้องบันทึกเสียงอยู่แล้ว อาจรับงานเบื้องหลังที่สามารถบันทึกเสียงได้ แต่งานก็มีจำนวนจำกัดและแข่งขันด้วยการตัดราคาค่าบริการ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า นอกจากการมีความสามารถในการปรับตัวด้าน Learning adaptability และ Creativity adaptability แล้ว ในกลุ่มนี้ยังจะต้องมี Work stress adaptability ร่วมด้วย ซึ่งผลการสำรวจสะท้อนให้เห็นว่า ในกลุ่มผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการแสดงดนตรีสด ได้แสวงหาทักษะใหม่ ๆ ที่นอกเหนือจากความสามารถด้านดนตรีมาประยุกต์ใช้ของพวกเขามาไว้ได้ ด้วยการหาอาชีพเสริมอื่น ๆ มาทดแทนรายได้ในช่วงที่ยังไม่สามารถประกอบอาชีพหลักของเขา การริเริ่มมองงานใหม่ ๆ ทุกประเภท ถือเป็น Work stress adaptability ซึ่งจะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับวิกฤตการณ์ในอนาคตที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต

ทั้งสองกลุ่มนี้ต่างเผชิญหน้ากับวิกฤต (crisis) และความไม่แน่นอน (uncertainty) ซึ่งต้องอาศัยความสงบทางจิตใจ ควบคุมอารมณ์และสติในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับการตัดสินใจทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแน่วแน่ แม้ว่าข้อมูลไม่เพียงพอ โดยจะเห็นได้ว่า จากผลการสำรวจก็ได้ยืนยันให้เห็นว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามไม่น้อยที่เรียนรู้วิกฤตและพร้อมรับมือกับเหตุการณ์นี้ แม้จะต้องเผชิญอีกต่อไปในอนาคต

สำหรับผู้ประกอบอาชีพอยู่ในธุรกิจดนตรีหรือไม่ก็ตาม การเตรียมความพร้อมให้แก่ตนเองด้วยการฝึกฝนทักษะการปรับตัวทั้ง 8 องค์ประกอบข้างต้น อาจเป็นหนทางหนึ่งในการทำให้บุคคลพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนที่ย่อมจะเกิดขึ้นในอนาคตไม่ช้าก็เร็ว สังเกตได้จากแนวทางการแก้ไขปัญหาจากกลุ่มตัวอย่างที่ร่วมการสำรวจข้างต้น พบว่าในระหว่างสถานการณ์ที่ผู้ที่อยู่ในแวดวงดนตรีไม่อาจจะประกอบอาชีพในธุรกิจดนตรีได้เช่นเดิม พวกเขาก็ใช้ความรู้และความสามารถที่ติดตัวมาในการหารายได้ด้วยอาชีพอื่น ๆ ทดแทน หรือหาทางออกผ่านการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยเหลือ สะท้อนให้เห็นว่าหากบุคคลมีการเตรียมตัวด้วยการเรียนรู้ทักษะใด ๆ ไว้มากกว่า 1 ทักษะ ก็อาจช่วยเหลือตนเองในยามวิกฤตได้ ในขณะที่โลกอนาคตที่กำลังรอเราอยู่นั้น มุมมองที่ผู้ประกอบอาชีพธุรกิจดนตรีจะเตรียมตนให้พร้อมกับความไม่แน่นอนก็ควรยืดหยุ่นและเรียนรู้กับการเปลี่ยนแปลงและแปลกใหม่ ดังเช่นการรู้จักประยุกต์นำสองธุรกิจมารวมกันเสริมสร้างรายได้ เนื่องจากในระหว่างการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา นักดนตรีหลายคนหันไปทำอาชีพอื่น ๆ เช่น ขายอาหารหรือของประดิษฐ์ต่าง ๆ หรือการสอนดนตรีด้วยคลิปวิดีโอ เมื่อเข้าสู่สภาวะปกติก็อาจนำความคิดของการผสมผสานดนตรีเข้ากับธุรกิจที่ทำได้ดีในช่วงการพักงาน เพื่อสร้างความมั่นใจว่า หากเกิดปัญหาวิกฤตใดในอนาคตขึ้นอีกครั้ง จะยังคงมีช่องทางรายได้หนึ่งเสริมให้แก่เราเสมอ

การมีสติ พร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ ยืดหยุ่น สร้างสรรค์ ยอมรับความไม่เที่ยงของโลก ทำร่างกายและจิตใจให้แข็งแรง จะกลายเป็นคลังสำรองให้เราในอนาคต ซึ่งแม้วันนี้หลายคนสิ้นหวัง เนื่องจากมีความพร้อมไม่เพียงพอในการรับมือต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่อาจมองว่าอุปสรรคในวันนี้จะเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันให้ผู้ประกอบธุรกิจดนตรีแข็งแกร่งได้ในอนาคต ด้วยการเตรียมความพร้อมปรับตัวและรับมือกับความไม่แน่นอนได้ต่อไป

บทสรุป

แม้ผู้ประกอบการในธุรกิจดนตรีจะได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาหรือ COVID-19 อย่างมาก โดยส่งผลกระทบต่อรายได้และจิตใจของผู้ประกอบการอย่างยิ่งยวด แต่วิกฤตเหล่านี้ก็มีข้อดีในการเตือนสติบุคคลในแวดวงดนตรีให้เตรียมพร้อมตนเองในการรับมือกับความไม่แน่นอนในอนาคตมากยิ่งขึ้น สำหรับในต่างประเทศ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้ากับเหตุการณ์นี้ มีทั้งรูปแบบการใช้ความร่วมมือหรือเครือข่ายนักดนตรีที่เข้มแข็ง ไปจนถึงการแสวงหาทางแสดงดนตรีสดที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศตนเอง ในขณะที่ผู้ประกอบการในประเทศไทย ก็พยายามอย่างเต็มที่ที่จะผ่านปัญหาเหล่านี้ไปได้ โดยหนึ่งในหนทางสำหรับการเตรียมการเพื่ออนาคต ก็คือการประยุกต์ใช้ทฤษฎี I-ADAPT 8 องค์ประกอบ ในการฝึกฝนให้ตนเองเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ เยือกเย็น ยืดหยุ่น มีความพร้อมทั้งกายและใจ อีกทั้งเรียนรู้ความรู้และทักษะใหม่ ๆ เพื่อผสมผสานทักษะเหล่านั้นกับดนตรีให้เกิดนวัตกรรม และเตรียมสำหรับความไม่แน่นอนใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ในกาลข้างหน้า

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญใจ เทชเสนสกุล. (8 เมษายน 2563). จับจังหวะโอกาสธุรกิจ ในวิกฤตโควิด-19. เข้าถึงเมื่อ 1 พฤษภาคม 2563 จาก <https://www.prachachat.net/finance/news-445868>.
- บัณฑิต นิฉาว. (28 เมษายน 2563). เศรษฐกิจโลก 2020: เรือย ๆ มาเรียง ๆ. เข้าถึงจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/863821>.
- ปีปี ประเทศไทย. (30 เมษายน 2563). โควิด-19: ศบค. เคาะมาตรการผ่อนปรน 6 กลุ่มกิจการ-กิจกรรม เริ่ม 3 พ.ค. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2563 จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52481798>.
- ประชาชาติธุรกิจ. (7 มกราคม 2563). ย้อนเหตุการณ์ “สหรัฐ-อิหร่าน” เขย่าโลก. เข้าถึงจาก <https://www.prachachat.net/world-news/news-408477>.
- ณัดกิจ จันนิเสน. (29 เมษายน 2563). ธุรกิจบันเทิงทรุดยาวแน่! เมื่อชาวอเมริกันเพียง 40% ที่จะกลับไปดูหนังหรือคอนเสิร์ต ก่อนมีวัคซีนรักษาโควิด-19. เข้าถึงเมื่อ 29 เมษายน 2563 จาก <https://thestandard.co/most-americans-avoid-sports-other-live-events-before-coronavirus-vaccine>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (9 เมษายน 2563). โควิดเปลี่ยนโลก พฤติกรรมมนุษย์ คนไทย 8 ล้าน เตรียมตักงาน ธุรกิจระส่ำ. เข้าถึงเมื่อ 29 เมษายน 2563 จาก <https://www.thairath.co.th/news/business/market-business/1816638>.
- พีพีทีวี ออนไลน์. (7 มีนาคม 2563). โควิด-19 กระทบอุตสาหกรรมบันเทิงทั่วโลก. เข้าถึงเมื่อ 29 เมษายน 2563 จาก <https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%99/120872>.
- เสาวณี จันทะพงษ์ และทศพล ต้องหุ้ย. (2563). ผลกระทบวิกฤต COVID-19 กับเศรษฐกิจโลก: This Time is Different. เข้าถึงเมื่อ 28 เมษายน 2563 จาก https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_18Mar2020.aspx

สำนักข่าวอินโฟเควสท์ (IQ). (18 มีนาคม 2563). ธปท. เผยบทวิจัย “ผลกระทบโควิดกับเศรษฐกิจโลก” คาดมูลค่าความเสียหายหนักกว่าซาร์ส - ไข่หวัดใหญ่ 2009 - เมอร์ส. เข้าถึงเมื่อ 29 เมษายน 2563 จาก <https://www.ryt9.com/s/iq03/3106665>.

ASEF Culture 360. (2020). *New drive-in formats trialled for performances and cinema in Europe*. Retrieved May 13, 2020 from <https://culture360.asef.org/news-events/new-drive-formats-trialled-performances-and-cinema-europe/>.

Langley, M. & Coutts, L. (2020). *Why do we turn to music in times of crisis?* The World Economic Forum COVID Action Platform. Retrieved May 13, 2020 from <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/coronavirus-music-covid-19-community/>.

Pitchfork. (2020). *How to Help Musicians During the COVID-19 Crisis*. Retrieved May 13, 2020 from <https://pitchfork.com/news/how-to-help-musicians-during-the-covid-19-crisis/>.

Ployhart, R. E., & Bliese, P. D. (2006). Individual adaptability (I-ADAPT) theory: Conceptualizing the antecedents, consequences, and measurement of individual differences in adaptability. In S. Burke, L. Pierce, & E. Salas (Eds.), *Understanding adaptability: A prerequisite for effective performance within complex environments*. Oxford, UK: Elsevier.

Vaughn III, E.D. (2011). *A longitudinal examination of individual adaptability as an antecedent of training and transfer outcomes*. Alabama: Auburn University.